

การประมวล สังเคราะห์ และวิเคราะห์
ประสบการณ์การถูกอพยพโยกย้าย ประเด็นร่วมเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และข้อสรุปกรอบแนวคิดการจัดทำ
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อผู้พลัดถิ่นภายในประเทศ*

---

* เรียบเรียงสรุปจาก (๑) การประชุมระดมสมองผู้พลัดถิ่นภายในประเทศ วันที่ 8-9 พฤศจิกายน 2549 ณ สถานีพัฒนาที่ดินเชียงราย อ.เมือง จ.เชียงราย (๒) ข้อค้นพบของโครงการพัฒนา และศึกษาปฏิบัติการ (ก) โครงการกระบวนทัศน์ และฐานคิดใหม่ในการพัฒนาในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง สิทธิความมั่นคงของมนุษย์ และสิทธิทางวัฒนธรรม (๒๕๔๖ - ๒๕๔๘) โดยมี ผลสัมฤทธิ์คือ ข้อเสนอเกี่ยวกับแผนแม่บทการพัฒนามนพื้นที่สูงภาคประชาชน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเชื่อมโยงกับการดำเนินการ (ข) โครงการจัดทำข้อเสนอแนะเปรียบเทียบผ่าน กระบวนการพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพการกำหนดชะตากรรมของตนเองต่อสิทธิการมีชีวิตรอยู่และสิทธิการพัฒนาของผู้พลัดถิ่นภายในประเทศในพื้นที่เสี่ยงต่อการอพยพโยกย้าย เนื่องมาจากนโยบายการพัฒนาของรัฐ (๒๕๔๘ - ๒๕๔๙) โดยมีผลสัมฤทธิ์คือ การจัดทำแนวคิดและข้อเสนอเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้พลัดถิ่นภายในประเทศ ดำเนินการโดย คณะกรรมการ สิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, สถาบันชาติพันธุ์ศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีเชียงราย, ศูนย์ประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชาวไทยภูเขา, สัมัชชาชนเผ่าแห่งประเทศไทย (เครือข่ายผู้รู้)

การถอดประสบการณ์การอพยพโยกย้าย

หมู่บ้าน	สาเหตุ	ผลกระทบ
๑.บ้านห้วยวาด ต.ทุ่งผึ้ง อ.แจ้ห่ม จ.ลำปาง (มีหลายกลุ่มบ้าน)	แหล่งต้นน้ำและยาเสพติด / การเตรียมประกาศพื้นที่อุทยานถ้ำผาไท	(๑)ที่อยู่อาศัยไม่เพียงพอ/คับแคบ(ขนาดประชากรขยายตัวเพิ่มขึ้นขณะที่ทรัพยากรจำกัด หรือหมดไป) อาทิ บ้านห้วยน้ำ ๒๐ ครอบครั้ว ในที่ดิน ๓ ไร่
๒.บ้านวังใหม่ ต.ร่องเคาะ อ.วังเหนือ จ.ลำปาง	แหล่งต้นน้ำ (รอยต่อ ๓ จังหวัดลำปาง – เชียงราย และพะเยา) และอุทยาน, ห่างไกลความช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐในพื้นที่	(๒)ไม่มีที่ดินทำกินพอเพียง และที่ดินทำกินมีปัญหาไม่สามารถทำกินได้ (ไม่อุดมสมบูรณ์/ไม่มีการจัดการที่ชัดเจน/เนื้อดินน้อย) (ทุกหมู่บ้าน)
๓.บ้านโป่งไฮ ต.แม่สาว อ.แม่เมาะ จ.เชียงใหม่	ครู ตชด.แนะนำว่า อยู่ไกลห่างความเจริญ และเต็มใจ/ พื้นที่เดิมแออัด – ข้อจำกัดทางพื้นที่/ ห่างไกลความช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐ/ เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด	(๓)น้ำไม่เพียงพอ(กิน-ใช้) (ทุกหมู่บ้าน) (๔)มีปัญหาสัญชาติ/สถานะบุคคล (ไม่มีอำนาจในการต่อรอง) (๕)พี่น้องด้วยกัน(ทั้งในและนอกประเทศ)อพยพเข้ามาอยู่ด้วย ทำให้เกิดการปะปน นำสู่ปัญหาต่างๆ
๔.บ้านห้วยน้ำ ต.ท่าตอน อ.แม่เมาะ จ.เชียงใหม่	ทหารสั่งย้ายเนื่องจากเกรงการทำลายป่า และอยู่แหล่งต้นน้ำ	(๖)ขาดเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกิน (๗)โยนความรับผิดชอบ
๕.บ้านห้วยจะค่าน ต.ปิงโค้ง อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ (เดิมอยู่ที่ อ.อมก๋อย เป็นกลุ่มบ้านลีซอ จำนวนประมาณ ๖๐ ครอบครั้ว ๒๐๐ กว่าคน แล้วย้ายมาที่ อ.ไชยปราการ ประมาณ ๒ ปี มีปัญหาน้ำ แล้วจึงย้ายไปที่ห้วยจะค่านปัจจุบัน)	พระราชเสาวนีย์ของราชินี “ป่าสมบูรณ์, ปัญหาที่ดิน-น้ำ, ทหารบังคับย้ายไปที่ห้วยจะค่าน/ ห่างไกลความช่วยเหลือจากรัฐ	(๘)วัฒนธรรมดี ๆ สูญเสีย เช่น การเคารพผู้อาวุโส, การไถ่เกดเลียในหมู่บ้านผ่านระบบวัฒนธรรมชุมชน(ผู้อาวุโส การสมาลาโทษ) /การใช้กฎหมาย(บางครั้ง)ทำให้เกิดการแตกแยก (๙)การไม่ได้รับการยอมรับจากคนพื้นราบ/ถูกดูถูกเหยียดหยาม (๑๐)ปัญหาหนี้สินเพิ่มมากขึ้น

๖. บ้านห้วยน้ำมา ต.แม่สรวย อ.แม่สรวย จ.เชียงราย	ไม่ได้ถูกบังคับ แต่จำใจย้ายไป เนื่องจากการสร้างเขื่อน และเวนคืน โดยได้รับค่าชดเชยจำนวนหนึ่ง	(๑๑) ปัญหาครอบครัว เช่น การหย่าร้าง และการยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด (๑๒) การอพยพเข้าไปเป็นแรงงานรับจ้างในเมือง บางส่วนถูกดึงเข้าสู่กระบวนการค้ามนุษย์/ค้าประเวณี/มีผู้ติดเชื้อเอชไอวี(เอดส์(เยาวชน และวัยแรงงาน)
๗. บ้านธารทอง ต.แม่เงิน อ.เชียงแสน จ.เชียงราย	แหล่งต้นน้ำ, บางกลุ่มเต็มใจย้าย, ทหารย้าย	(๑๓) การแยกกันอยู่กันเนื่องจากภาระหน้าที่ด้านการทำกิน ผู้สูงอายุ / เด็ก และสตรี รวมทั้งบุรุษถูกทอดทิ้ง(อันเนื่องมาจากความจำเป็นต้องดิ้นรนในการทำกิน)
๘. บ้านสันเจริญ ต.ผาทอง อ.ท่าวังผา จ.น่าน	ในอดีตมีการปราบปรามยาเสพติด ทำให้ชาวบ้านต้องย้ายลงมาเอง และชาวบ้านต้องการแสวงหาพื้นที่แห่งใหม่(โดยชาวบ้านเอง) / ปัจจุบันยังไม่เคยโดยย้าย/แต่ต้องระวัง	(๑๔) การเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการใช้ชีวิตหลังจากที่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปสู่ความทันสมัย อาทิ การเป็นหนี้สิน เพื่อให้ไปทำงานต่างประเทศ (๑๕) เสียค่าใช้จ่ายไฟฟ้าราคาสูงมากเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ถูกอพยพ และไม่มีสัญชาติ(ไม่สามารถตั้งหม้อไฟฟ้าของตัวเองได้)
๙. บ้านจะแล ต.แม่ยาว อ.เมือง จ.เชียงราย	ชุมชนตั้งอยู่ที่ต้นน้ำแม่ยาว หน่วยงานปกครองในพื้นที่ดำเนินการอพยพ / ถูกชักจูงให้อพยพ	

ประเด็นร่วมเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับผู้พลัดถิ่นภายในประเทศในพื้นที่ภาคเหนือ

กลุ่มที่ ๑ บ้านที่ประสบปัญหาการถูกอพยพรุนแรง และประสบปัญหาเร่ร่อน/รุนแรง อาทิ บ้านวังใหม่(ผาซ่อ) ต.ร่องเคาะ อ.วังเหนือ จ.ลำปาง, บ้านห้วยวาด ต.ทุ่งผึ้ง อ.แจ้ห่ม จ.ลำปาง

รัฐบาลต้องดำเนินการอย่างไรหากต้องการย้ายชุมชนออกจากพื้นที่เดิม	ชาวบ้านต้องทำอะไร หาก (๑)ต้องการอยู่ที่เดิม และ (๒)ต้องโยกย้ายไปยังพื้นที่ใหม่	มาตรฐานขั้นพื้นฐาน/แนวทางปฏิบัติที่รัฐบาลต้องใช้กรณีที่เป็นต้องบังคับอพยพโยกย้ายชุมชนออกจากพื้นที่เดิม
<ul style="list-style-type: none"> จัดการประชุมร่วม ชี้แจงเหตุผล ความจำเป็น ทำความเข้าใจร่วมกัน/พิจารณากรอบเกณฑ์ เช่น ระยะเวลา, การชดเชย, กระบวนการอพยพ, ผู้รับผิดชอบ บอกข้อมูล ข้อเท็จจริง ไม่หลอกลวง จัดหาที่ดินทำกินที่อยู่อาศัยตามความต้องการของชาวบ้าน การจัดสรรที่ดิน การจัดหาตัวแทนที่ชาวบ้านมั่นใจในการเป็นธุระจัดการทางกระบวนการยุติธรรม เช่น ทนายอาสา มีเอกสารรองรับสิทธิที่อยู่อาศัย ต้องจัดให้มีบริการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น น้ำประปา, ไฟฟ้า, โรงเรียน, ถนน, พื้นที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ/ศาสนา, สุสาน, ป่าชุมชน พิจารณาให้สัญชาติ(กรณีที่ไม่มีสัญชาติไทย หรือไม่มีสถานะบุคคลใดๆ) ทำให้มีอำนาจในการต่อรอง ทำให้สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานได้ ส่งเสริมอาชีพอย่างเป็นระบบ/ครบวงจร จัดทุนสำรองเลี้ยงชีพ (ระยะแรกระหว่างการฟื้นตัว) ช่วยเหลือเรื่องการสร้างบ้าน 	<p>(๑) ต้องการอยู่ที่เดิม</p> <ul style="list-style-type: none"> ชาวบ้านประชุมร่วมกันเพื่อกำหนดกฎ/กติการ่วมกันในการยืนยันว่าชุมชนไม่ได้เป็นดังเช่นเหตุผลที่ภาครัฐบอก จัดทำข้อมูลชุมชน เช่น แผนที่ชุมชน ทะเบียนข้อมูลของชุมชน และข้อมูลประชากร บอกจุดแข็งของชุมชนว่า เป็นชุมชนอนุรักษ์ป่า, มีศีลธรรม, เกษตรอินทรีย์ จัดทำแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน(เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น) เช่น การปลูกป่า, การรักษาพันธุ์สัตว์ป่า, การจัดการที่ดินกิน และแหล่งน้ำ <p>(๒) ต้องโยกย้ายไปยังพื้นที่ใหม่</p> <ul style="list-style-type: none"> วางแผนการอพยพอย่างมีส่วนร่วมกับผู้แทนชาวบ้าน ชุมชนเตรียมข้อมูล ชุมชนจัดทำข้อเสนอร่วมกัน เตรียมพร้อมตัวแทน ๒ – ๓ ฝ่าย(หากมี) 	

(ต่อ)

กลุ่มที่ ๒ บ้านที่ประสบปัญหาเคยถูกบังคับอพยพ และประสบปัญหาบางอย่าง อาทิ บ้านหัวน้ำ ต.ท่าตอน อ.แม่ฮาด จ.เชียงใหม่, บ้านหัวจะค่าน ต.ปึงโค้ง อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่, บ้านหัวเหียน ต.เวียง อ.ฝาง จ.เชียงใหม่, บ้านจะแล ต.แม่ยาว อ.เมือง จ.เชียงราย, บ้านหัวน้ำมา ต.แม่สรวย อ.แม่สรวย จ.เชียงราย และบ้านธารทอง ต.แม่เงิน อ.เชียงแสน จ.เชียงราย		
รัฐบาลต้องดำเนินการอย่างไรหากต้องการย้ายชุมชนออกจากพื้นที่เดิม	ชาวบ้านต้องทำอะไร หาก (๑) ต้องการอยู่ที่เดิม และ (๒) ต้องโยกย้ายไปยังพื้นที่ใหม่	มาตรฐานขั้นพื้นฐาน/แนวทางปฏิบัติที่รัฐบาลต้องใช้กรณีที่ต้องบังคับอพยพโยกย้ายชุมชนออกจากพื้นที่เดิม
<ul style="list-style-type: none"> • ชาวบ้านร่วมกันสำรวจ ตรวจสอบพื้นที่รองรับ(ปริมาณ และคุณภาพ) ของพื้นที่ในการอยู่อาศัย และทำกิน) • ต้องจัดสรรพื้นที่ให้ชัดเจน (ทั้งการอยู่อาศัย และทำกิน) • ส่งเสริมด้านอาชีพให้ครบวงจร ผลิต-ขาย • จัดพื้นที่ทำกินให้เพียงพอ (๑๕ ไร่ขึ้นไป/ครอบครัว) • ระบบสาธารณูปโภคครบถ้วน เช่น ถนน, โรงเรียน, น้ำดื่ม • สำรวจประชากร ชาย-หญิง-เด็กให้ชัดเจน • เชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง(ที่ดิน, น้ำ, เกษตร, อื่นๆ)ร่วมกระบวนการ เคลื่อนย้าย • จัดทำข้อตกลงเป็นเอกสารชัดเจน • จัดให้มีสถานที่ทำพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อของชนเผ่า/ ที่ประชุมหมู่บ้าน	<p>(๑) ต้องการอยู่ที่เดิม</p> <p>(๒) ต้องโยกย้ายไปยังพื้นที่ใหม่</p> <ul style="list-style-type: none"> • จัดทำข้อตกลงระหว่างชาวบ้านกับรัฐอย่างชัดเจน • เจรจาดำเนินการเพื่อให้ได้สิทธิในการอยู่และพัฒนาที่เดิม • ชาวบ้านควรได้รู้สาเหตุที่ต้องถูกย้าย เพื่อเป็นข้อมูลในการแก้ไข หรือหาวิธีการที่เหมาะสม • ชุมชนต้องพูดคุยให้ได้ข้อตกลงที่เป็นเอกฉันท์ก่อนไปเจรจากับทางราชการ	<ul style="list-style-type: none"> • เตรียมการล่วงหน้าก่อนการอพยพ อย่างน้อย ๓ – ๖ เดือน โดยมีการปรึกษาหารือกัน • ที่ดินสำหรับการเกษตร ๑๐ ไร่/ครัวเรือน • ต้องมีแหล่งน้ำกิน และน้ำใช้ตลอดปี • จัดงบประมาณสำหรับสร้างที่อยู่อาศัย ๑๐๐,๐๐๐ – ๑๕๐,๐๐๐ บาท/หลัง(โดยสร้างให้เสร็จก่อนแล้วค่อยให้ย้ายออกไป) • จัดพื้นที่สร้างบ้าน ๑ ไร่/ครัวเรือน • ชดเชยเงินระหว่างย้ายไปอยู่ใหม่เป็นเงิน ๕๐,๐๐๐ บาท เพื่อสร้างที่อยู่ชั่วคราว ๑๐,๐๐๐ บาท และเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือนในระหว่างที่ยังไม่มีรายได้ ๑ ปี เป็นเงิน ๔๐,๐๐๐ บาท • ช่วงระยะเวลาการย้ายควรเป็นช่วงเสร็จสิ้นการเก็บเกี่ยวแล้ว (ธ.ค. – มี.ค.)

(ต่อ)

กลุ่มที่ ๓ บ้านที่ประสบปัญหาเคยอพยพ และประสบปัญหาบางอย่าง อาทิ บ้านโป่งไฮ ต.แม่สาว อ.แม่สาย จ.เชียงใหม่, บ้านสันเจริญ ต.ผาทอง อ.ท่าวังผา จ.น่าน		
รัฐบาลต้องดำเนินการอย่างไรหากต้องการย้ายชุมชนออกจากพื้นที่เดิม	ชาวบ้านต้องทำอะไร หาก (๑) ต้องการอยู่ที่เดิม และ (๒) ต้องโยกย้ายไปยังพื้นที่ใหม่	มาตรฐานขั้นพื้นฐาน/แนวทางปฏิบัติที่รัฐบาลต้องใช้กรณีที่จำเป็นต้องบังคับอพยพโยกย้ายชุมชนออกจากพื้นที่เดิม
<ul style="list-style-type: none"> วิเคราะห์ปัญหา/ข้อมูลที่จะต้องอพยพคนออกจากพื้นที่ เช่น ความเหมาะสม, พื้นที่ใหม่ดีหรือไม่ มีเอกสารแจ้งล่วงหน้า จัดเวทีร่วมกับชาวบ้าน จัดให้มีหน่วยงาน/องค์กรในท้องถิ่น องค์กรภาครัฐ เอกชน และสื่อมวลชนเข้าร่วม แสดงความคิดเห็นในการประชุมเวทีต่างๆ ด้วยทุกครั้ง/การสำรวจ ต้องไม่มีอคติต่อชนเผ่า/ให้ความเคารพชุมชนไม่เลือกปฏิบัติ	<p>(๑) ต้องการอยู่ที่เดิม</p> <ul style="list-style-type: none"> ต้องสามัคคีกัน จัดการอนุรักษ์ธรรมชาติและดีกว่าเดิม มีกฎ/กติกาในการใช้ทรัพยากรที่เป็นรูปธรรม เช่น การแบ่งเขตการใช้พื้นที่อย่างชัดเจน ประชาสัมพันธ์กิจกรรมการอนุรักษ์สู่สาธารณะ <p>(๒) ต้องโยกย้ายไปยังพื้นที่ใหม่</p> <ul style="list-style-type: none"> ศึกษาพื้นที่ใหม่ว่ามีความพร้อมหรือไม่ ควรให้มีที่พักอาศัย และระบบสาธารณูปโภคก่อนที่จะย้าย ต้องเตรียมพื้นที่ทำกิน/ปลูกพืชยืนต้นก่อนการเข้าอยู่ ต้องให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนอพยพ ต้องให้ชาวบ้านเป็นผู้เลือกพื้นที่ใหม่เอง ตามความชอบธรรม	<ul style="list-style-type: none"> รัฐต้องช่วยเหลือในการรื้อถอนและขนย้าย ต้องเตรียมพื้นที่รองรับที่เพียงพอกับประชากรที่โยกย้ายเข้า ต้องร่วมช่วยจัดสรรพื้นที่ทำกิน ที่มีความอุดมสมบูรณ์ และเพียงพอต่อการทำกิน ต้องส่งเสริมอาชีพดาวอย่างต่อเนื่อง(ให้มีรายได้ตลอดปี) ต้องเตรียมความพร้อมด้านสาธารณูปโภค เช่น ถนน, ไฟฟ้า, น้ำประปา, โรงเรียน, อนามัย, สวนสาธารณะเพียงพอและพร้อมใช้ ต้องมีหนังสือสัญญาประกันความช่วยเหลือ ที่ดินต้องมีเอกสารสิทธิก่อนย้ายเข้าอยู่ ต้องคำนึงถึงระบบสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของชาวบ้านในการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ใหม่ ต้องให้ค่าชดเชย ค่าพิชผลทางการเกษตรตามความเป็นจริง พื้นที่อยู่ใหม่ต้องมีความเป็นธรรมชาติคล้ายกับที่อยู่เดิมที่มีป่า, น้ำ, ภูเขา, ไม้ เพื่อนำมาใช้ปฏิบัติตามความเชื่อ ฯลฯ

ข้อสรุปกรอบแนวคิดการจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

